

BÁRTA, Miroslav. Sedm zákonů: Jak se civilizace rodí, rostou a upadají. Brno: JOTA, 2021., 309 s.

Olga Líbalová

Migrační studia, Univerzita Palackého v Olomouci

Kniha *Sedm zákonů* od Miroslava Barty – významného českého egyptologa, archeologa a bývalého ředitele Českého egyptologického ústavu – představuje hluboké zamyšlení nad fungováním a vývojem civilizací. Autor zde shrnuje své celoživotní poznatky do sedmi základních principů, které podle něj určují vzestup, pád i možnost regenerace společností.

Kniha v sobě propojuje osobní a emotivní biografické příběhy autora s vědeckými poznatky. Autor dává možnost čtenáři pochopit důvody, proč se archeologií začal zabývat, sdílí své zkušenosti z pracovních a studijních cest do Egypta a Spojených států, což dává možnost čtenáři pochopit a souznít s lidskou stránkou autora a vnímat jeho životní zkušenosti v kontextu historického vývoje společnosti, ve které momentálně žije. Tato emotivita však má své limity, jelikož určité vnímání toho, co znamená civilizace, může sloužit jako zbraň takzvané *soft power* a mít dalekosáhlé následky.

Již na úvod autor pokládá otázku, zda má studium minulosti smysl, zda k něčemu je, a následně se snaží na tyto otázky odpovědět. Zajímavé je tvrzení, že procesy, které zkoumají archeologové, jsou jasně a opakovaně popsateľné, a na základě toho je možné kriticky uvažovat i o současné společnosti a civilizaci (s. 16). Je tomu ale tak doopravdy? Jsme schopni vůbec pochopit takzvané „jiné“ civilizace v celé jejich komplexitě na základě omezených poznatků, které o této společnosti máme, bez možnosti promluvit s jejími představiteli a pochopit, jak oni vnímali sami sebe v rámci své civilizace? A co vůbec máme na mysli, když mluvíme o civilizacích? Autor ve své knize pracuje s tímto konceptem, aniž by ho nejprve definoval, a vymezuje existenci různých civilizací. Toto uvažování nás přivádí k otázce, proč lidstvo má určitou tendenci k tribalismu s vymezováním rovin „my versus oni“ a nevnímá lidské dějiny jako jednu komplexní civilizaci. A když pracujeme s konceptem různých civilizací, máme právo je hodnotit a tvrdit, že procesy jsou popsateľné? Můžeme srovnávat různé společnosti, nebo jsou nesrovnateľné? Můžeme je kriticky analyzovat, nebo kulturní mřížka společnosti, do které jsme se narodili, nám nedává možnost pochopit jiné způsoby života? Je možné, že vytváříme tato vymezení bezdůvodně, a to nás oddaluje od pochopení základní otázky, proč existujeme?

Miroslav Bárta ve své knize přichází s poněkud odvážnou myšlenkou zákonů, které by měly vysvětlovat vývoj civilizací. Jednotlivé zákony – kolapsu a regenerace, skokové změny, Herakleitův zákon, zákon sdílených hodnot a vizí, společenské smlouvy, technologicko-energetické determinace a adaptace – jsou rámcem, skrze který Bárta zkoumá nejen starověké civilizace, ale i naši současnost. Zásadní myšlenkou autora je, že civilizační vývoj není náhodný, ale podléhá určitým zákonitostem, které je možné rozpoznat a studovat, i když je nelze převést na jednoduché algoritmy. Můžeme však hodnotit různé společnosti podle těchto zákonů? Zkoumání sociální reality tímto způsobem by mohlo vést ke zjednodušení komplexity určitých společenských jevů. Například autor tvrdí, že „*všichni si podvědomě přejeme změnu: nadáváme na současnou politickou situaci, jsme skeptičtí k budoucnosti*“ (s. 28). Toto tvrzení je problematické již tím, že přesně nedefinuje, kdo jsou „všichni“, a snaží se prezentovat subjektivní názory autora jako názory celé společnosti. Stejně tak by bylo problematické posoudit vývoj civilizací v Latinské Americe podle těchto zákonů, jelikož existence hmotných artefaktů nevysvětlí veškerou komplexitu těchto společností a nevíme, zda zákony, které autor v knize nabízí, by mohly být užitečné pro posouzení jejich vývoje.

Problematické je také vnímání jevu, jako je písmo. Autor zmiňuje „*složitější civilizace, jako například staroegyptské, čínské a mnohé jiné, včetně dnešních, které používaly písmo*“ (str. 74). Toto nabádá k uvažování, zda bychom měli rozdělovat civilizace na „složitější“

a „jednodušší“ jen na základě toho, že jedna společnost používá písmo a buduje komplexní budovy. Když vezmeme v potaz to, že – jak samotný autor uvádí – napsané zákony pak mohou mít tak nesrozumitelný ráz, že jim porozumí jen právníci, zatímco ve společnostech bez písma se rozpory mohou vyřešit rychle a jednoduše, která z těchto společností pak může být považována za složitou? Nebo bychom měli přestat uvažovat v těchto kategoriích a hledat to, co je funkční, místo dichotomie „složitý/ jednoduchý“?

Autor tvrdí, že to, co přivede společnost na vrchol, bývá často i příčinou jejího pádu – a právě v pochopení těchto dynamik spočívá šance na předcházení krizím. Bárta přitom propojuje archeologické poznatky s filozofií, historií a sociologií, čímž dává své knize nadčasový a interdisciplinární rozměr. Zajímavé jsou úvahy autora o vnímání cykličnosti a lineárnosti dějin. Pokládá otázku, zda doopravdy kráčíme stále kupředu (str. 35). Následně autor ukazuje, proč lineární vnímání není jediné a správné, ale jen jednou z možností vnímání reality. Což nabádá k následné otázce: jsou tedy jen cyklické a lineární vnímání reality? Nebo jsou to stále jen omezující prostředky, abychom se mohli vypořádat s komplexitou? Existuje třetí, jiná cesta, jak realitu můžeme vnímat? Možná je vývoj civilizací lineární a cyklický zároveň? Nebo má mnohem více úrovní, než bychom vůbec mohli předpokládat?

Ačkoliv sám autor zdůrazňuje, že nejde o populárně-naučnou knihu „na jedno odpoledne“ ani o vědecký výstup v úzkém slova smyslu, *Sedm zákonů* má potenciál zaujmout široké spektrum čtenářů. Právě díky autorově schopnosti zpřístupnit složitá témata čtivým a srozumitelným jazykem se kniha stává poutavým čtením – a to i pro laiky. Zároveň nabádá ke kritickému vnímání současné reality a historických událostí.

Bárta se nebojí vystoupit z role nestranného vědce a nabízí i konkrétní doporučení, jak by se poznatky z vývoje civilizací daly aplikovat v praxi. Hlásí se k myšlence Hanse Roslinga, že lidstvo se ve svých základních parametrech dlouhodobě zlepšuje. Kniha Hanse Roslinga je ale určitým způsobem příliš optimistická ve svém uvažování o zlepšování společnosti, jelikož klimatická změna je něčím, co si málokdo troufne hodnotit jako zlepšování. Citování tohoto autora, i když má své limity, je však důležité pro pochopení určitých tendencí, které pak Miroslav Bárta rozebírá více do hloubky a pro pochopení důležitosti propletenosti makrohistorie lidstva a mikrohistorie každého jedince.

Autor čtenáři nabízí inspiraci: chápat život jako proces neustálého učení a přizpůsobování se, přijímat krize jako příležitosti, rozvíjet osobní odpovědnost i zájem o veřejné dění, volit smysluplnou práci, projevovat úctu k planetě i lidem, kteří dlouhodobě jednají konzistentně a důvěryhodně. Vnímání přítomného okamžiku jako „darů“ (*present*) dodává knize i tichý filozofický přesah. Autor doporučuje čtenáři věřit, že svět může být mnohem lepší, než je, a že etika, pokora, vize a vědecké poznání světa nám v tom budou pomáhat (s. 335–338). Zda čtenář souhlasí s tím, že svět musíme měnit a zlepšovat, je otázkou, ale mít ambici, odvahu a dost znalostí, aby ho člověk dokázal měnit, je inspirující myšlenkou.

Jako důležitou také vnímám kapitolu VII. *Zákon adaptace* (s. 289), jelikož pojednává o tématu adaptace člověka na proměny životního prostředí. Skutečnost, že poprvé v dějinách se přírodní podmínky mění v závislosti na aktivitách člověka, a ne naopak (s. 292), jak tomu bylo dřív, je důležitá pro pochopení, nakolik každé rozhodnutí jedince má vliv na to, v jakém světě bude žít další generace. Autor zdůrazňuje, že žádná civilizace není statická, musí reagovat na změny a adaptovat se, přičemž tato adaptace může mít dvě podoby: reaktivní a proaktivní. Zároveň Miroslav Bárta upozorňuje na důležitost hodnotového systému jako klíčového prvku, bez kterého žádná technologická změna nebude mít dlouhodobý účinek. Ukázky různých civilizací, které autor nabízí, pomáhají reflektovat, jak bychom měli jednat, abychom dokázali zachovat energii systému, ve kterém žijeme. Již teď čelíme v Evropě hrozbě otevřeného válečného konfliktu, který může vést ke ztrátě dodržování hodnot, které budovali v poválečném období vizionáři jako Jean Monnet, Robert Schuman a Winston Churchill. Budeme schopni se

na změny adaptovat, nebo nás čeká kolaps? Co tento kolaps bude pro nás znamenat a jakou přeměnu přinese?

Sedm zákonů není jen knihou o civilizacích. Je to poutavá a emotivní kniha o nás samotných – o našich volbách, hodnotách, odpovědnosti i víře v to, že vývoj společnosti není daný, ale může být vědomě kultivován. Pro každého, kdo se zajímá o smysl historických cyklů a chce nahlédnout pod povrch současného světa, představuje tato kniha podnětné a inspirativní čtení. I když ne vždy čtenář souhlasí s určitými výroky, kniha dokáže inspirovat k dalšímu bádání nad tématem významu a vývoje civilizací a našeho místa jako lidstva a jedince v tomto procesu.

Kontakt

Olga Líbalová

Migrační studia, Univerzita Palackého v Olomouci

olgalibalova@post.cz